

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ВМІНЬ І НАВИЧОК СТУДЕНТІВ-ГЕРМАНІСТІВ ЗАСОБАМИ ЛАТИНСЬКОЇ МОВИ

Стаття призначена проблемі компетентнісного підходу до формування змісту філологічної освіти студента-германіста засобами латинської мови. Розглянуто співвідношення мовної та лінгвістичної компетенції та визначено межі лінгвістичної компетенції навчальної дисципліни «Латинська мова». Доведено, що вивчення латинської мови на початковому етапі формування філологічного мислення студента-германіста виступає необхідним засобом систематизації знань. У статті досліджено складники лінгвістичної компетенції студента-германіста, визначено та класифіковано навички та уміння, що формуються засобами латини.

Ключові слова: теоретико-практична загальноосвітня навчальна дисципліна «Латинська мова», лінгвістична компетенція, складники лінгвістичної компетенції, навички та уміння, мотиви.

Необхідність вивчення латини на факультеті іноземної філології студентами-германістами, першою іноземною мовою яких є англійська, підтверджується ґрунтовними працями таких вчених як В.Н. Нікольський, Н.Л. Кацман, Є.І. Скоробогата, О.Л. Алтонен, О.О. Цивкунова. Проте аналіз наукових досліджень зазначених авторів дозволяє нам зробити висновок, що у них відсутня проблема упровадження компетентнісного підходу до формування змісту філологічної освіти засобами латини, що й зумовлює **актуальність публікації**.

Мета дослідження – визначити структуру поняття «лінгвістична компетенція», що формується засобами ЛМ, та з'ясувати проблему співвідношення понять «навичка» та «уміння» у межах теоретико-практичного курсу латини. Досягненню поставленої мети сприятиме вирішення таких першочергових **завдань**: дослідити місце та роль навчальної дисципліни «Латинська мова» у змісті філологічної освіти студента-германіста, визначити термін компетенції, яка включає мовні (лексичні, граматичні, фонетичні й орфографічні) знання, окреслити та класифікувати відповідні навички й уміння, що формуються засобами латини, дослідити мотиваційну тенденцію до вивчення ЛМ та її безпосередній вплив на формування навички.

Виклад основного матеріалу. На факультетах іноземної філології латинська мова (ЛМ) відноситься до тих загальноосвітніх навчальних дисциплін, які вивчаються не лише теоретично, але й практично, що й створює оптимальні умови для повноцінного формування лінгвістичної компетенції (ЛК) студента-германіста. Адже мова, що зупинила свій «мовотворчий процес» (Л.Щерба), володіє тим матеріально-об'єктивованим мовним матеріалом у вигляді текстів, які у своїй сукупності та узагальненні елементів, перетворюючись у впорядкований лінгвістичний досвід, виявляються носіями граматичних та лексичних правил мови [11: 71]. Саме ця обставина, за умов сучасного компетентнісного підходу до навчання ЛМ, накреслює перспективу уточнення поняття «лінгвістична компетенція», що формується засобами ЛМ, та порушує проблему співвідношення понять «навичка» та «уміння» у межах теоретико-практичного курсу латини.

Якщо мовленнєва компетенція у читанні є прозорою за своїм змістовим та функціональним наповненням, коли мова йде про читання як об'єкт та засіб навчання латинській мові [3: 22], то мовна/лінгвістична компетенції потребують ретельного аналізу, який би дозволив визначити межі зазначених компетенцій із врахуванням особливого обмежено-комунікативного статусу латини. Варто зауважити, що розмежування мовної (МК) та лінгвістичної (ЛК) компетенції носить доволі умовний характер, оскільки аналіз опрацьованих нами джерел показав, що якщо така диференціація не відбувається, одним із компонентів МК завжди є її лінгвістичний аспект, який загалом ґрунтується на засвоєнні знань мовних явищ, природи мовних одиниць, системи і структури виучуваної мови.

Термін «мовна компетенція» став доволі поширеним у лінгвістичній літературі, що дозволило Н.П. Шумаровій визначити такі тенденції його вживання [10: 13]: 1) дотримання ідеї Н.Хомського з розрізненням понять компетенції та використання мови у різних варіантах їх вищлюювання та найменування – мови й мовлення, мовної здатності й мовної активності, мовної та мовленнєвої компетенції тощо; 2) деталізація протиставлення, переведення його у тріаду, співвідношення трьох компонентів: продукційна компетенція – рецептивна компетенція – виконання; компетенція – виконання – відношення; 3) поєднання обох понять в одне, розширення обсягу поняття.

Н.П. Шумарова розглядає мовну компетенцію як складний феномен, у якому корелюють три види чинників – лінгвістичні, психо- та соціолінгвістичні [10: 8]. Лінгвістичний аспект МК вчена розуміє як дотримання норм сучасного розмовно-літературного мовлення, багатство мовних ресурсів, тобто знання мови та його демонстрація через навички та вміння, що охоплює всі мовні рівні та відображає кількісний запас слів, фразеологічних одиниць, якісний склад словника, різноманітність граматичних конструкцій [10: 17].

Аналіз великої кількості праць присвячених трактуванню понять мовної та лінгвістичної компетенції засвідчив, що на усіх етапах їхнього формування і становлення вони виступають або як синоніми (М.Пентилюк, Н.Гез, А.Богуш, Н.Шумарова, О.Селіванова), або функціонують розрізнено (С.Єрмоленко, Л.Мацько, О.Бистрова, А.Євграфова).

Надаючи перевагу терміну «лінгвістична компетенція», який, на відміну від мовної компетенції, на думку А. Євграфової, «характеризується лінгвістичними знаннями, тими, що належать до лінгвістики як науки» [6: 81], вважаємо необхідним зауважити про те, що процес формування лінгвістичної компетенції у межах курсу ЛМ не буде повноцінним та ефективним лише за умов дотичних до лінгвістичних знань та лінгвістики, оскільки навчальна дисципліна «Латинська мова» відноситься до загальноосвітніх дисциплін, яка вивчається не лише теоретично, але й практично [3: 8-9]. Саме тому свідоме та ефективне формування лінгвістичної компетенції потребуватиме продукування лінгвістичних знань на практиці, що передбачає мовна компетенція.

Чому саме ми надали перевагу терміну «лінгвістична компетенція»? Якщо до цього питання підійти виключно з позиції етимології, то такий вибір можна було б аргументувати латинським походженням його слів: *lingua, ae f* (мова), *linguistica* (лінгвістика) та *competentia, ae f* (компетенція, пристосованість до справи). Проте заявлений підхід не є науковим та обґрунтованим, зважаючи на те, що зарубіжні лінгводидакти використовують лише один термін на позначення як мовної так і лінгвістичної компетенції – *linguistic competence* [7: 442-443], а перекладачі роботи У.Лабова «Дослідження мови в її соціальному контексті» зазначали, що загальноприйнятних термінів для перекладу *competence/performance* ще немає, і тому вони користуються термінами мовна компетенція/мовленнєва практика [10: 12].

Латина, яка у нашому сьогоденні представлена вже готовим хоча дещо обмеженим мовленнєвим продуктом, дозволяє як ніяка інша мова, вищлюити з її змісту саме знання мови за ідеями Ф. де Соссюра (*la parole + la langue = le langage*) та Н.Хомського, водночас протиставляючи поняття мови та мовлення як обмежене (мову) необмеженому (мовленню).

Яку ж функцію виконуватиме латинська мова у формуванні лінгвістичної компетенції студента-германіста? Спершу слід зауважити, що вивчення латинської мови студентами-германістами на факультеті іноземної філології розпочинається на першому курсі та триває цілий академічний рік, коли ними ще у школі були засвоєні основні фонетичні, лексичні та граматичні поняття як рідної так й іноземної мови, що з одного боку, допоможе їх доповнити та розширити, а з другого боку, дозволить поглянути на мову з наукової точки зору, адже елементи мовознавства до цього часу не знайшли свого місця у шкільних навчальних програмах рідної та англійської мов. Окрім того, граматичні відомості у школі, зазвичай, подаються вибірково та непослідовно, із великими часовими перервами, що не сприяє формуванню системи знань і пов'язаною із нею готовністю до оперативної орієнтації у фонетичному, граматичному, лексичному матеріалі ІМ1. Саме тому латина, оминаючи

проблему комунікації, на початковому етапі формування філологічного мислення студента-германіста виступає необхідним засобом систематизації знань завдяки відомостям про типологію мов, відмінності синтетичної та аналітичної будови, спільне походження слів у трьох мовах (латинська, англійська, українська), вказуючи на їх основні відмінності у фонетиці, морфології та синтаксисі. Таким чином, вивчення ЛМ спонукає студентів-першокурсників до усвідомлення загальних понять про будову мови взагалі, спостереження та аналізу мовних явищ, функціонування її законів та лінгвістичних закономірностей.

Студент-германіст як майбутній вчитель ІМ не лише повинен добре знати мову, але, й окрім того, «бути лінгвістом-теоретиком у повному сенсі цього слова» [11: 11], оскільки завдяки основам загального або теоретичного мовознавства він повинен пробудити у своїх учнів цікавість до мов, навчити їх бути спостережливими щодо їхніх можливих помилок у фонетиці, лексиці та граматиці мов, які вони вивчають.

Мова, яка зупинила свій розвиток, є благодатним джерелом для свідомого пізнання законів мови, коли її матеріал постає як неупорядкований лінгвістичний досвід у якості особливого аспекту мовних явищ, про що неодноразово наголошували Л.Щерба, Г.Планк, Н.Кацман. І.О. Бодуен де Куртене латинську мову розглядав як предмет, що закладає фундамент філологічної освіти, наголошуючи на неможливості вивчення мовознавства без попереднього знання мов класичних. Саме тому латина створює зручні умови для спостережень та аналізу загальнолінгвістичного характеру в межах лексичного, фонетичного та граматичного рівнів з метою демонстрації та засвоєння найважливіших мовних явищ.

Під *лінгвістичною компетенцією* маємо на увазі сукупність значущих знань, навичок та вмінь, які забезпечують ефективність формування загальнолінгвістичної грамотності студента, його лінгвістичної здогадки, заснованої на аналізі мовного матеріалу латини, та міжмовної мобільності (РМ↔ЛМ↔ІМ1) на засадах свідомо-зіставного методу. Формування ЛК закладає основи філологічного мислення та сприяє появі у студента-германіста наукового, зокрема порівняльно-історичного та зіставно-типологічного, підходу до англійської та рідної мов. ЛК, продукована латиною, з одного боку, пов'язана із сферою лінгвістичних знань, вмінням оперувати теоретичними і науковими знаннями та, з другого боку, передбачає вправління із мовним фактичним матеріалом латини.

Як структурно-функціональне поняття «ЛК» має свій зміст, будову та рівневу організацію. *Змістовий аспект* лінгвістичної компетенції студента-германіста ми визначаємо наступними складниками навчальної дисципліни «Латинська мова»: власне мовно-теоретичний, який передбачає формування фонетичної, орфографічної, орфоепічної, граматичної, лексичної та словотворчої компетенцій; термінологічний – дозволяє сформувати понятійний лінгвістичний апарат студента-германіста, а відбір базової лінгвістичної термінології передбачає укладання словника лінгвістичних термінів латинського походження із їх англійськими та українськими еквівалентами; лексичний – сприяє формуванню орфоепічної, орфографічної, лексичної та словотворчої компетенцій на основі запозичених англійською мовою повних, відносних та «морфемних» латинських лексичних одиниць; контрастний або порівняльний складник зосередить увагу на формуванні двох компетенцій: фонетичній та граматичній, оскільки проведення порівняльного аналізу є найбільш ефективним на фонетичному, морфологічному та синтаксичному рівнях ЛМ, РМ, ІМ1 за умови аналізу та розкриття сутності функціонування в мовах граматичних категорій, форм, значень та тих теоретико-лінгвістичних понять, що презентують явища мовознавчого характеру; історико-культурологічний складник презентує аспект становлення, розвитку та функціонування латинської мови в середні віки, добу Відродження та у Новий час, познайомивши студентів-германістів із роллю латини у системі освіти Європи від епохи середньовіччя до наших днів.

Якість ЛК визначається рівнем сформованості знань, навичок та вмінь, які її складають, що дозволяє говорити про рівневий характер. У лінгвістичному плані прийнято виділяти три типи знань: знання про явища, категорії, закони і закономірності мови; знання

мовного матеріалу; знання прийомів (способів) комбінування мовних одиниць [5: 136]. Рівні ЛК «високий – середній – низький» характеризують ступінь засвоєння знань, що оцінюється за параметрами «правильно-неправильно», швидкістю виконання окремих операцій або їх послідовністю, та навичок і вмінь, які є серцевиною процесу навчання будь-якій мові. Отже, формування ЛК засобами ЛМ передбачає оволодіння не лише теоретичними і науковими знаннями, але й потребує свідомого оперування мовним фактичним матеріалом, що породжує проблему співвідношення навички та вміння, зважаючи на обмежений комунікативний характер функціонування ЛМ.

С.Я. Єрмоленко та Л.І. Мацько визначають поняття мовної особистості як носія мови, який не лише володіє сумою лінгвістичних знань (знає поняття й відповідні правила) чи репродукує мовну діяльність, а того, у кого виробилися навички роботи зі словом [1: 9]. Сучасною лінгводидактикою *навичка* трактується як здатність користуватися конкретним мовним матеріалом, щоб розуміти або будувати висловлювання. Окрім того, процес формування навички є свідомою дією (С.Рубінштейн).

Враховуючи двоякість навчального статусу ЛМ та погоджуючись із міркуванням методиста С.Ф. Шатілова, який поділяє навички на мовленнєві та мовні, розглядаючи останні свідомою стороною навичок мовленнєвих, визначаємо комплексну двоякість навички ЛК:

лінгвістичні навички як автоматизовані дії над мовним теоретичним матеріалом – *утворення* слівформ у межах морфологічної системи латинської мови; *розпізнавання* словотворчих моделей; *визначення* форм, основ мовних одиниць, *аналізу* мовних одиниць усіх рівнів, словникових форм; *перекладу і навичок роботи зі словником та іншою довідковою літературою*. Щодо заявленої навички перекладу, маємо зауважити, що мова йде про обов'язковий навчальний дослівний переклад, який є основним засобом семантизації через поглиблений граматичний аналіз слів, а не про читання латинських текстів;

слухо-вимовні, граматичні, лексичні, орфографічні навички, що реалізуються під час формування уміння читання як єдиного виду мовленнєвої діяльності на занятті з ЛМ.

Однак зауважимо, що лінгвістичні навички завжди є першочерговими та ідуть на крок попереду мовленнєвих, оскільки є базовими для формування уміння читання.

Услід за І.А. Зимньою вважаємо, що критеріями вищезазначених навичок мають бути наступні: правильність оперування мовним матеріалом, швидкість виконання окремих операцій або їх послідовність, відсутність направленості свідомості на формування дії та відсутність напруги і швидкості втомі [2: 107-108].

Важливим аспектом у формуванні навички виступає мотив як внутрішній чинник, що спонукає вчитися, та безпосередньо впливає на ставлення до навчальної діяльності та якість набутих знань [8: 95]. Погоджуючись із положенням про те, що чим сильніший мотив, тим швидше й стійкіше засвоюються навички, серед особистісних пізнавальних мотивів студентів-германістів в процесі навчальної діяльності, пов'язаної із формуванням ЛК засобами латини, ми представляємо наступні мотиви у порядку зменшення, які визначають для себе студенти: 1) засвоєння ЛМ є необхідним для вивчення інших іноземних мов, 2) розуміння та використання крилатих висловів у повсякденному житті, 3) застосування знань з ЛМ у майбутній професії та науковій діяльності, 4) прагнення опанувати нову лінгвістичну систему ЛМ, 5) усвідомлення спеціальної, в тому числі лінгвістичної, термінології, 6) підвищення рівня освіти, 7) розширення лінгвістичного кругозору, 8) розвиток логічного та абстрактного мислення.

Якщо навичка, за визначенням І.Я. Лернера, є операцією, спосіб виконання якої доведений до автоматизму, то уміння – це спосіб дії, що складається з упорядкованого ряду операцій, які мають спільну мету [4: 33]. Таким чином, уміння, яке характеризується цілеспрямованістю, динамічністю, інтегративністю, самостійністю та продуктивністю, містить у собі комплекс знань, прийомів та навичок, основ та способів виконання дії, а також потребує практичного досвіду виконання аналогічних дій та елементів творчого підходу [9: 27].

Беручи до уваги той факт, що ЛМ вивчається як теоретично так і практично, ми класифікуємо уміння, які формуються засобами латини, наступним чином:

лінгвістичні уміння – *компаративне уміння*, що формується на основі компаративно-зіставного аналізу, дозволяючи студентам-германістам установити типологічні риси латинської, української та англійської мов на відповідних рівнях мовної системи; *дослідницьке уміння*, яке спрямоване на вирішення завдань пошукового характеру; *класифікаційне уміння*, сформоване у результаті виконання завдань пов'язаних із класифікацією мовних явищ, типів мови, мовних ознак; *допоміжне уміння* як розвиток уміння вчитися через самоаналіз, самооцінку, цілеспрямоване формування лінгвістичної рефлексії (*лат. reflexio* – обертання назад), що дозволяє оцінити та засвоїти способи діяльності, її результати та ефективність, будучи аспектом загального поняття «компетенція»;

уміння читання як єдиний вид мовленнєвої діяльності на занятті з ЛМ проходить декілька етапів – опановування технікою читання, аналіз речення за граматичними та синтаксичними характеристиками та переклад.

Висновки. Загальноосвітня лінгвістична дисципліна «Латинська мова», займаючи чільне місце у системі філологічної підготовки студента-германіста, сприяє формуванню наукового підходу до вивчення ІМ1 вже на початковому етапі навчання у вищому навчальному закладі. Компетентнісний підхід до формування змісту філологічної освіти дозволяє виділити термін «лінгвістична компетенція», яка за допомогою її мовно-теоретичного, термінологічного, лексичного, контрастного та історико-культурологічного складників постає результатом інтегративного, розвиваючого навчання у професійній освіті студентів-германістів. Формування ЛК студентів-германістів засобами ЛМ полягає у здобуванні знань: 1) про теоретичні відомості мовної системи латини і способи діяння з латинськими мовними одиницями, 2) її термінологічного потенціалу, 3) широкого лексичного представлення в англійській мові, 4) історико-культурологічного аспекту функціонування латини.

Навички (1) та уміння (2), які формуються паралельно із засвоєнням знань у межах курсу ЛМ, потребують двоякої класифікації, що обумовлюється теоретико-практичним спрямуванням навчальної дисципліни: 1) лінгвістичні навички *створення, розпізнавання, визначення, аналізу, перекладу і навичок роботи із словником та іншою довідковою літературою*; слухо-вимовні, граматичні, лексичні, орфографічні навички, що реалізуються під час формування уміння читання як єдиного виду мовленнєвої діяльності на занятті з ЛМ; 2) лінгвістичні уміння – *компаративне, дослідницьке, класифікаційне, допоміжне уміння*; уміння читання та його складові етапи – *техніка читання, аналіз речення за граматичними та синтаксичними характеристиками та власне переклад*. Успішність формування навичок у межах курсу ЛМ обумовлюється силою мотиву, яка визначає якість та успіх майбутньої професійної діяльності студента-германіста.

Дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Стає очевидним, що варто його поглиблювати в напрямку розробки методики формування лінгвістичної компетенції студента-германіста у межах курсу латинської мови.

Список літератури:

1. **Єрмоленко С.Я.,** Мацько Л.І. Навчально-виховна концепція вивчення української (державної) мови / С.Я. Єрмоленко, Л.І. Мацько / МОУ; Ін-т українознавства Київ. ун-ту ім. Т. Шевченка; К. – 1993. – 15 с.
2. **Зимняя И.А.** Психология обучения иностранным языкам в школе / И.А.Зимняя. – М.: Просвещение, 1991. – 222с.
3. **Кацман Н.Л.** Методика преподавания латинского языка / Н.Л. Кацман. – М.: Гуманитарный издательский центр ВЛАДОС, 2003. – 256 с.
4. **Лернер И.Я.** Процесс обучения и его закономерности / И.Я. Лернер. – М.: Педагогика, 1980. – 96 с.

5. **Мартінова Р.Ю.** Цілісна загальнодидактична модель змісту навчання іноземних мов: [монографія] / Р.Ю. Мартінова. – К.: Вища школа, 2004. – 454 с.
6. **Педагогическое речеведение: Словарь-справочник** / [под ред. Т.А.Ладыженской и А.К. Михальской; сос. А.А.Князьков. – Изд. 2-е, испр. и доп. - М.: Флинта, Наука, 1998. –132 с.
7. **Селіванова О.О.** Лінгвістична енциклопедія / О.О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2010. – 844с.
8. **Фіцула М.М.** Педагогіка / М.М. Фіцула. – К.: Академвидав, 2007. – 560 с.
9. **Цыркунова Е.А.** Формирование автономности студента лингвистического вуза на основе междисциплинарного взаимодействия учебных курсов (английский и латинский языки): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Елена Александровна Цыркунова. – М., 2002. – 203 с.
10. **Шумарова Н.П.** Мовна компетенція особистості: соціопсихолінгвістичний аспект: Дис... д-ра філол. наук: 10.02.02; 10.02.01 / Н.П. Шумарова / НАН України, Інститут української мови. – К., 1994. – 360 л.
11. **Щерба Л.В.** Преподавание языков в школе: Общие вопросы методики: учеб. пособие для студ. филол. фак. – 3-е изд., испр. и доп. / Л.В. Щерба. – М.: Изд. центр «Академия», 2003. – 160 с.

T.V. Storchova

ФОРМИРОВАНИЕ ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТА-ГЕРМАНИСТА В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЯ ЛАТИНСКОГО ЯЗЫКА

Статья посвящена проблеме компетентного подхода к формированию содержания филологического образования студента-германиста средствами латинского языка. Рассмотрено соотношение языковой и лингвистической компетенции, определены границы лингвистической компетенции учебной дисциплины «Латинский язык». Доказано, что изучение латинского языка на начальном этапе формирования филологического мышления студента-германиста выступает необходимым средством систематизации знаний. В статье исследованы составные лингвистической компетенции студента-германиста, определены и классифицированы навыки и умения, которые формируются средствами латыни.

Ключевые слова: теоретико-практическая общеобразовательная учебная дисциплина «Латинский язык», лингвистическая компетенция, составные лингвистической компетенции, навыки и умения, мотивы.

T.V. Storchova

DEVELOPMENT OF SYSTEM OF SKILLS AND PRACTISES IN GERMANIC STUDENTS BY THE MEANS OF LATIN LANGUAGE

The article is devoted to the problem of competent approach to forming the content of Germanic student's philological education by means of the Latin language. The correlation of linguistic competence (LC) and speech practice is observed, the limits of LC have been determined. It was proved that studying Latin on the primary stage of forming philological thinking is the necessary means of knowledge systematization. Components of linguistic competence were investigated, habits and skills formed by means of Latin were determined and classified.

Key words: theoretical and practical general subject «Latin language», linguistic competence, components of linguistic competence, habits and skills, motives.